

วิเคราะห์หลักภราดรภาพในพระพุทธศาสนา An Analysis of Brotherhood in Buddhism

ชาญชัย เด่นจักรวาล

Chanchai Denjakawal

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Ratchasima Campus

E-mail: amoict@gmail.com

ได้รับบทความ: 18 มิถุนายน 2563; แก้ไขบทความ: 12 กันยายน 2563; ตอรับตีพิมพ์: 12 กันยายน 2563

Received: June 18, 2020; Revised: September 12, 2020; Accepted: September 12, 2020

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1. เพื่อศึกษาหลักภราดรภาพในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ภราดรภาพในพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่มีหลักคำสอนเพื่อให้บุคคลประพฤติดี มีคุณธรรมทำประโยชน์ให้เกิดแก่ตนเองและผู้อื่น หลักคำสอนในพระไตรปิฎกนั้นเรียกว่า หลักธรรมเป็นหลักการทางทฤษฎี มีแนวปฏิบัติที่เป็นบรรทัดฐานของพระพุทธศาสนา ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญด้านการส่งเสริมภราดรภาพ ซึ่งเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่สะท้อนให้เห็นความสำคัญไปที่ประโยชน์แก่ตนเอง และผู้อื่น ทั้งสองส่วนนี้ หลักภราดรภาพที่ส่งเสริมให้เป็นมิตรกัน เพราะการเป็นมิตรกันนั้นจะไม่ทำชั่วต่อกันอย่างเด็ดขาด การทำความดี คือ หลักธรรมเพื่อภราดรภาพที่ส่งเสริมให้เกิดการช่วยเหลือกัน ซึ่งการช่วยเหลือกันนั้นมีหลายรูปแบบตามหลักธรรมที่กล่าวมาซึ่งเท่ากันว่าเป็น การทำความดีโดยปริยาย และการทำจิตใจให้ผ่องใส คือ หลักธรรมเพื่อภราดรภาพที่ส่งเสริมให้เห็นใจกัน เพราะหลักธรรมเพื่อภราดรภาพในข้อนี้จะทำให้บุคคล ไม่เห็นแก่ตัว ไม่ยึดมั่น ถือมั่นในตัวตน ย่อมจะทำให้จิตใจของตนสงบผ่องใส มีจิตใจที่ดีงามต่อผู้อื่น

คำสำคัญ: หลักภราดรภาพ, พระพุทธศาสนา

Abstract

This academic paper has two objectives following; 1. to study the brotherhood in Theravada Buddhism, 2. to analytical study of the brotherhood in Theravada Buddhism. The study result found that; Buddhism is the religion that has doctrine for good conduct, moral, and have the benefit to oneself

and others. The doctrines in Tipitaka called Dhamma which are theoretical principles, have the practices which are Buddhism norm. This norm demonstrated importance of brotherhood supporting as the doctrine in Theravada Buddhism. The brotherhood encourage freindiness because being friendly will never do bad deed to the others. The good deed is Dhamma of brotherhood that encourage helping each other. Healping each other has serveral form in accordance with mentioned Dhamma which are indirected good deed and doing clear mind is Dhamma of brotherhood encourage sympathy for each other. This dhamma will make the people being unselfish, not attach to one's self, their mind will be calm and clear and have a good heart.

Keywords: Brotherhood, Buddhism

1. บทนำ

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่มีหลักคำสอนเพื่อให้บุคคลประพฤติดี มีคุณธรรม ทำประโยชน์ให้เกิดแก่ตนเองและผู้อื่น แบ่งออกเป็น 2 นิกาย คือ นิกายเถรวาท และมหานิกาย หลักคำสอนของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทนั้นได้มีการรวบรวมบันทึกไว้ในพระไตรปิฎก ภายหลังพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน 3 เดือน โดยมีพระเถระเป็นผู้บันทึกรวบรวมไว้และได้นำมาเผยแผ่สืบทอดจนถึงทุกวันนี้ หลักคำสอนในพระไตรปิฎกนั้นเรียกว่าหลักธรรมวินัย เป็นหลักการทางทฤษฎี มีแนวปฏิบัติที่เป็นบรรทัดฐานของพระพุทธศาสนาคือ ให้เว้นการทำชั่ว ทำแต่ความดี และ ชำระจิตใจให้ผ่องใส ในพระไตรปิฎกมีหลักธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดคุณธรรม หลายประการ ซึ่งจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต คุณธรรมอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคมคือ คุณธรรมของความเป็นพี่น้องกัน ยกตัวอย่าง มนุษย์เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่งที่มีธรรมชาติคือความเป็นสัตว์ที่สามารถฝึกฝนพัฒนาตนเองได้แฝงอยู่นัยแห่งความเชื่อนี้ ปรากฏในคำกล่าวสรรเสริญคุณของพระพุทธเจ้าตอนที่ว่า “อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ” (วิมพา. (ไทย) 1/1/1)

2. ความหมายของคำว่า ภราดรภาพ

พุทธศาสนากับประชาธิปไตย ต้องเกื้อกูลกัน ประชาธิปไตยมุ่งให้เกิดเสรีภาพเสมอภาค ภราดรภาพ หลักการทั้งสามประการจะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยคุณภาพจิตเป็นตัวรองรับ คือ เสรีภาพภายนอกต้องอิงเสรีภาพภายใน โดยมีปัญญาเป็นตัวเชื่อม เสรีภาพภายในทำให้มองเห็นความจริงอย่างปราศจากอคติ ใช้ปัญญาได้เต็มที่และรอบด้าน ทำให้เสรีภาพภายนอกนั้นเป็นไปในทางสร้างสรรค์ ไม่ก่อปัญหาแก่ผู้อื่นหรือสนองความเห็นแก่ตัว ความเสมอภาคจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อมีการเคารพสิทธิของกันและกัน ไม่ล่วงละเมิด มีการ

เฉลี่ยแบ่งปันและเจือจางกัน คนมีช่วยคนจน คนแข็งแรงช่วยคนอ่อนแอ ดังนั้น จึงต้องมีเมตตากรุณาเป็นพื้นฐาน (พระไพศาล วิสาโล, 2552: 22)

ภราดรภาพเกิดจากการมองเห็นทุกคนเป็นเพื่อน ไม่หลงติดในสมมติและความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา การมีปัญญาล้วนเห็นข้อจำกัดของสมมติ ตระหนักถึงจุดร่วมที่มนุษย์ทุกคนมีเหมือนกัน ไม่มองคนแบบแบ่งฝ่ายหรือมองแบบทวินิยม ย่อมเอื้อให้เกิดภราดรภาพได้ในเวลาเดียวกัน ประชาธิปไตยก็เกื้อกูลพุทธศาสนา เช่น เสรีภาพในการแสวงหาความจริง ย่อมทำให้เกิดปัญญา เห็นความจริงรอบด้าน และส่งเสริมเสรีภาพภายใน (จิตใจไม่ถูกอคติครอบงำ) พุทธศาสนาเน้นการเชื่อด้วยการไตร่ตรองของตนเอง จึงต้องมีเสรีภาพในการคิดด้วยโดยมีคำเรียกเป็นสากลว่า “ภราดรภาพ”(พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542: 28-29) ซึ่งทุกชาติ ทุกภาษา มีความเข้าใจความหมายไปในแนวเดียวกัน คือ เป็นสภาวะของความมีคุณธรรมในบุคคลจากความเห็นใจกัน ความเป็นมิตรกันและการช่วยเหลือกัน ส่งผลให้เกิดปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น โดยแสดงออกมาด้วยความเคารพนับถือ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปันกัน เสมือนเป็นพี่เป็นน้อง ถือได้ว่าเป็นสามัญสำนึกทางมนธรรมของมนุษยชาติ การฝึกฝนพัฒนาในแต่ละด้านจะส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน นั่นคือ กายและศีลที่ฝึกฝนพัฒนาได้แล้วเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการฝึกฝนด้านจิตใจ จิตใจที่ฝึกฝนพัฒนาได้แล้วเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการฝึกฝนพัฒนาด้านปัญญา ปัญญาที่ฝึกฝนพัฒนาได้สมบูรณ์แล้ว เป็นประโยชน์อย่างมากต่อการฝึกฝนอบรมพฤติกรรมและจิตใจ (ที.ม. (ไทย) 10/142/188) หลักธรรมในพระไตรปิฎกตามที่กล่าวมานั้น มีความสำคัญยิ่งในการอยู่ร่วมกัน ทั้งยังช่วยแก้ปัญหาสังคมได้ทุกระดับชั้นตั้งแต่ระดับชุมชนไปจนถึงระดับโลก “มวลมนุษยชาติเกิดมา มีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ในเกียรติภูมิ ต่างมีความรู้สึกผิดชอบและมนธรรมและควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่ง ภราดรภาพ” (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2544: 295) ปัญญาสากลนี้ เป็นข้อตกลงร่วมกันของมวลสมาชิกประเทศต่าง ๆ ในโลกที่รวมตัวกันเป็นองค์กรกลางระหว่างประเทศ มีความพยายามที่จะสร้างมาตรฐานในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ เพื่อประจักษ์ในคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วยกัน โดยมองว่ามนุษย์ทุกคนควรได้รับการปฏิบัติต่อกันด้วยความเท่าเทียมกันและเป็นมิตรกัน ซึ่งเป็นหลักการในแนวทัศน์ที่เน้นไปในด้านความรู้สึกนึกคิดเพื่อที่จะส่งเสริมการปฏิบัติให้เกิดขึ้น อันเนื่องจากความแตกต่างทาง เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม ของมวลมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า ซึ่งจะทำให้เกิดการแตกแยกกันได้ง่าย เมื่อเกิดความไม่เข้าใจกันหรือขัดแย้งกันขึ้นย่อมนำความเดือดร้อนรบกวนมาสู่สังคม

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของศัพท์คำว่า “ภราดรภาพ” โดยแยกออกเป็นสองคำ คือ ภราดร + ภาพ

ภราดร เป็นคำที่เขียนได้หลายคำ ได้แก่ “ภราดร, ภราดา, ภราตฺร, ภราตฤ แปลว่า พี่ชาย, น้องชายมาจากคำว่า ภราตฤ ในภาษาสันสกฤตและคำว่า ภาดา, ภาดู ในภาษาบาลี” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 817)

ภาพ แปลว่า “ความมี, ความเป็น มักใช้ในตอนท้ายของคำสมาส” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 820) เมื่อนำคำว่า ภราดร กับคำว่า ภาพ รวมกันเป็น “ภราดรภาพ” แปลว่า “ความเป็นฉันพี่น้องกัน” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 818) ความเป็นพี่น้องกัน, ความเป็นเสมือนพี่น้อง

ในภาษาอังกฤษ คำที่มีความหมายตรงกับ ภราดรภาพ ในภาษาอังกฤษ ผู้ศึกษาค้นพบ 2 คำ คือ คำว่า “Brotherhood” และคำว่า “Fraternity” (Oxford University, 2000: 511)

สรุปได้ว่า ความหมายของภราดรภาพทางภาษาทำให้ทราบว่า ภราดรภาพเป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของบุคคลต่อบุคคลหรือต่อกลุ่มบุคคล ที่แสดงออกถึงความใกล้ชิดสนิทสนมและเกื้อหนุนกัน นอกจากนี้ความหมายทางภาษายังต้องการที่จะสื่อให้ทราบเป็นสากลว่า ผู้ที่อยู่ร่วมกันมีวัตถุประสงค์เดียวกัน ซึ่งเป็นความหมายที่กว้างเพราะวัตถุประสงค์เดียวกันอาจจะมีทั้งคุณและโทษต่อผู้อื่น

3. หลักภราดรภาพในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักภราดรภาพ ตามที่พุทธศาสนิกชนยอมรับและถือปฏิบัติ ผู้เขียนได้ศึกษาทัศนคติของผู้รู้และนักคิดทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ สรุปได้ว่าเราเป็นพี่น้องกัน ร่วมชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เดียวกัน หรือ แม้แต่ร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน บรรพบุรุษสตรีของเราได้เสียสละทุกอย่าง รักษาสถาบันต่าง ๆ ของชาติไทยไว้ให้แก่เรา เราทั้งหลายจึงเหมือนอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ผู้ที่เป็นผู้ใหญ่ก็เป็นเสมือนเป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นตา เป็นยาย เป็นปู่ เป็นย่า เป็นน้า เป็นอา ผู้ที่เป็นเด็กกว่าก็เป็นเหมือนอย่างเป็นลูก เป็นหลาน ที่เป็นชั้นเดียวกันก็เป็นเหมือนอย่างเป็นพี่ เป็นน้องกันทั้งนั้น ไม่ใช่ใครที่ไหน ความระลึกได้ออย่างนี้จะทำให้จิตใจอ่อนโยนลง จะทำให้ความคิดที่จะปรองดองกัน สัมผัสกันขึ้น (สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฒนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2540: 93-94)

ข้อความนี้แสดงให้เห็นถึง ความเป็นภราดรภาพที่เกิดขึ้นทางสังคมมีความหมายที่สะท้อนออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนอย่างยิ่งต่อความรู้สึกของผู้ที่อยู่ร่วมกันในสังคมทุกระดับชั้นและในความเป็นจริงทางธรรมชาติแล้วนั้น ภราดรภาพเกิดขึ้นได้โดยไม่มีประมาณเนื่องจากความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ต่อกันไม่มีที่สิ้นสุด (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542: 28-29)

“คนทุกคนในโลกเป็นคน ๆ เดียวกันข้อนี้เป็นความจริงของธรรมชาติ หมายความว่า ธรรมชาติสร้างคนทุกคนในโลกมาเพื่อเป็นคน ๆ เดียวกัน แต่คนไม่ยอมรับหรือไม่เข้าใจ หรือไม่รู้จักด้วยซ้ำไปต่อความจริงนี้ คนจึงแบ่งแยกเป็นเขาเป็นเรา เป็นพวกนั้นพวกนี้” (พุทธทาสภิกขุ, 2544: 7) แล้วก็วิวาทกันหรือทำสงครามกันในที่สุด พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความมีคนเพียงคนเดียว มีคนเดียวเป็นธาตุตามธรรมชาติ ซึ่งไม่ถือว่าเป็นตัวเป็นตน ซึ่งแบ่งเป็นเขาเป็นเราไม่ได้ มีแต่ธาตุตามธรรมชาติ ซึ่งไม่ควรเรียกว่าบุคคล ควรทำในใจเสียว่าคนทุกคนเป็นคนเดียวกันเสียทั้งหมด เป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย มีปัญหาอย่างเดียวกันมีหัวอกเดียวกันมาจากธาตุทั้งหลาย ที่ปรุงแต่งขึ้นมา เหมือนกันด้วยประการทั้งปวง

สรุปได้ว่า พุทธศาสนิกชนมีจุดร่วมเดียวกันในการมองมนุษย์ทุกคนด้วยสามัญสำนึกที่ว่ามนุษย์ทุกคนเป็นเพื่อน เป็นพี่ เป็นน้องกัน ร่วมเกิด แก่เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งนั้น เน้นให้ปฏิบัติในสิ่งที่จะเกิดประโยชน์ร่วมกันคือเห็นคุณค่าในความเป็นมนุษย์ด้วยกัน ให้ความเห็นใจกัน เป็นมิตรกัน และช่วยเหลือกัน เพราะจุดหมายสูงสุดแท้จริงที่มนุษย์ต้องการคือความดีงามและความสงบสุข หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงสะท้อนออกมาให้ประจักษ์ชัดทางทัศนคติของพุทธศาสนิกชน ช่วยให้เข้าใจในศักดิ์ศรี และคุณค่าของความเป็นมนุษย์ในการอยู่ร่วมกัน พร้อมทั้งเสนอข้อปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผลตามหลักธรรมนั้น

3.1 หลักการภาพตามที่ปรากฏในสังคมครั้งพุทธกาล

พระพุทธศาสนากำเนิดในชมพูทวีป คือ ประเทศอินเดียในปัจจุบันเป็นแหล่งที่สืบทอดมาเป็นเวลาหลายพันปี เป็นดินแดนที่เปิดเผยให้โลกได้ทราบถึง ความรู้และวิทยาการด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะ ความเป็นอยู่ทางสังคม สภาพสังคมในยุคนั้นเป็นสังคมที่มีความหลากหลายในสังคม ภาษา และ วัฒนธรรม มีการแบ่งชนชั้นทางสังคมออกเป็นวรรณะซึ่งเป็นต้นเหตุของปัญหาต่าง ๆ ในสังคมซึ่งอาจเป็นเพราะ ความต้องการอยู่รอดและรักษาผลประโยชน์ในกลุ่มของตน ทำให้เกิดความยึดมั่นในจิตใจว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ คือของ ๆ ตน สภาพปัญหาต่าง ๆ จึงเกิดขึ้น (ที.ดับบิว ริสเดวิด, 2515: 97)

ในยุคพุทธกาล สภาพสังคมแบ่งชนชั้นวรรณะเป็นไปตามที่กล่าวมา ทักษะของผู้ศึกษาที่ให้ได้ว่า การแบ่งวรรณะก็เพื่อรักษากลุ่มพวกของตน ให้อยู่รอด เช่น การรับประทานอาหารกับผู้ที่ไม่ใช่พวกของตนเอง อาจนำเชื้อโรคระบาดมาสู่พวกของตนได้ ซึ่งเมื่อเกิดโรคระบาดแต่ละครั้งจะมีผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก การรับประทานอาหารเฉพาะพวกตนจึงเป็นการป้องกันวิธีหนึ่ง และนอกจากนั้นการแต่งงานกับพวกเดียวกันก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่จะไม่สัมผัสหรือถูกต้องกับพวกอื่น ทั้งยังเป็นการรักษาเผ่าพันธุ์ของพวกตนไว้ และยังเป็นการป้องกันโรคระบาด ที่เกิดจากการสัมผัสถูกต้องกันได้ด้วย แต่ในครั้งนั้นไม่สามารถอ้างเหตุผลที่จะมาอธิบายให้ภูมิปัญญาของคนสมัยนั้นรู้ชัดได้ นอกจากบอกได้เพียงว่า ผิดประเพณี

ผิดความเชื่อ เป็นไปตามวัฒนธรรมที่เคยทำสืบ ๆ กันมา การขาดความเข้าใจในพื้นฐานนี้ทำให้เกิดการแบ่งชนชั้นกันอย่างเด็ดขาดในเวลาต่อมา

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าเฉพาะ พวก“สววรรณะ” (คนมีวรรณะ) เท่านั้น ที่สังคมยังให้การยอมรับ แต่ยังมีคนอีกกลุ่มหนึ่งที่พระเจ้าของศาสนาฮินดูซึ่งเป็นศาสนาที่นับถือกันมาก ขณะนั้นไม่ยอมจัดให้สังกัดในวรรณะใด คนทั่วไปจึงเรียกเขาว่าพวก “อวรรณะ” (คนนอกวรรณะ) คนอวรรณะเหล่านี้อาจเรียกว่าวรรณะที่ 5 พวกนี้มีชื่อเรียกอยู่หลายชื่อ คือ จันฑาล หริชน หินชาติ ปาหิระ ปัญจมะ มหารั อธิศูทร เป็นต้น คนนอกวรรณะเหล่านี้ยังแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยได้อีกคือ

1. พวกที่แตะต้องไม่ได้ (Untouchables)
2. พวกที่เข้าใกล้ไม่ได้ (Unapproachables)
3. พวกที่มองดูไม่ได้ (Unseenables) (ว.ชริเมธี, 2547: 27-28)

พวกนอกวรรณะเหล่านี้ มีสถานภาพไม่ต่างอะไรกับทาสหรือสัตว์ดิรัจฉานชนิดหนึ่งในสายตาของคนที่มีวรรณะ สำหรับคนนอกวรรณะจะไม่มีสิทธิ์อะไรในสังคม นอกจากเกิดมาเพื่อทำหน้าที่เป็นข้าช่วงใช้หรือแรงงานทาสของคนในวรรณะเท่านั้น อาชีพสำหรับพวกเขาก็คืองานที่เกี่ยวข้องอยู่กับสิ่งสกปรกโสโครกทั้งปวง เช่น กวาดถนน ขนขยะ ล้างท่อ ฟอกหนัง กรรมกร เป็นต้น และสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับพวกนอกวรรณะก็คือ ข้างกองขยะ แหล่งชุมชนแออัดหรือย่านคนจนที่อยู่ห่างไกลออกไปจากคนในวรรณะอื่น “เป็นที่ดูหมิ่นเหยียดหยามของคนทั้งหลาย ถึงขนาดถือว่าเป็นคนเสนียดจัญไร ไม่อยากมีใครคบร่วมกินร่วมนอน แม้แต่เห็นคนเช่นนี้ก็ถือว่าเป็น อัปมงคล ชัดลาง” (ที.ดับบิว ริสเดวิด, 2515: 101-102)

การปฏิบัติเคร่งเช่นนี้ทำให้เกิดการแบ่งแยก กตชี ชัมเหง เปียดเปียนกัน ไม่เห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วยกัน เกิดการแตกแยก นำไปสู่ความขัดแย้ง สร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นในสังคม พระพุทธเจ้าทรงมองเห็นปัญหานี้ตั้งแต่ครั้งยังทรงเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ และเมื่อพระองค์ทรงตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงทำการปฏิวัตรระบบสังคม ให้เป็นไปเพื่อความผาสุกของชนหมู่มาก ทรงนำเสนอแนวคิดและแสดงให้เห็นถึงความเป็นจริงที่ควรเกิดขึ้นว่า ควรปฏิบัติต่อกันอย่างไร โดยการจัดตั้งองค์กรหรือบริษัทของพระองค์ขึ้นมาที่เรียกว่า พระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบไปด้วยพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา บุคคลเหล่านี้เป็นสมาชิกในองค์กรที่ปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธองค์ที่ทรงสั่งสอน โดยมีระดับการปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไปตามความสมัครใจ ซึ่งการปฏิบัตินั้นก็เพื่อไปเพื่อความสงบสุขแก่ตนเองและผู้อื่น นอกจากนี้พระองค์ยังทรงปฏิบัติตนเป็นต้นแบบแห่งภราดรภาพ ด้วยการนำสัจธรรมที่ทรงค้นพบ ออกเผยแผ่แก่ผู้คนทุกหมู่เหล่าโดยไม่จำกัดชาติ ชั้น วรรณะ เพศวัย และสถานที่ เพราะทรงดำริถึงความเป็นพี่น้องร่วมกันกับสรรพสัตว์ทั้งหลาย

3.2 หลักภราดรภาพตามที่ปรากฏในพระจริยาของพระพุทธองค์

พระพุทธเจ้าภายหลังทรงตรัสรู้แล้ว ทรงนำพระธรรมที่ค้นพบมาเผยแผ่สั่งสอน โดยทรงมีภารกิจที่เรียกว่า พุทธจริยา ที่จะต้องกระทำ 3 ประการ “พุทธจริยา หมายถึง จริยา ที่พระองค์ทรงบำเพ็ญภายหลังตรัสรู้แล้ว 3 ประการ” (เขมานันทะ (ส.ชัยมุสิก), 2547: 94-95) ดังนี้

1. ญัตตจริยา ได้แก่ “การบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ” การสงเคราะห์ ญาติ คำว่า ญาติ หมายถึง ผู้ที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันทางสายเลือด โดยพระองค์ทรงได้ สงเคราะห์พระญาติด้วยธรรมะ คัมภีร์พุทธประวัติกล่าวว่าภายหลังตรัสรู้แล้วไม่นานพระพุทธ องค์ได้เสด็จกลับกบิลพัสดุ์ เทศนาโปรดพระพุทธบิดาและพระประยูรญาติทำให้สำเร็จ มรรคผลจำนวนมาก ทรงแสดงให้เห็นถึงความห่วงใยในความเป็นพี่น้องได้เป็นอย่างดี เมื่อพระองค์ทรงค้นพบสิ่งประเสริฐที่สุดแล้วก็ทรงนำมาเผยแผ่แก่บรรดาผู้ที่เป็นเครือญาติให้ ได้รับรู้และปฏิบัติตามแนวทางนั้นเป็นสิ่งที่ทรงแสดงออกมาถึงภราดรภาพแห่งพุทธองค์

2. โลกตตจริยา ได้แก่ “การบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก การสงเคราะห์โลก คำว่าโลกในที่นี้หมายถึงหมู่สัตว์ทั้งหลาย กล่าวเจาะจงลงไปก็ได้แก่ มนุษย์ทุกคน” โดยภายหลังตรัสรู้แล้วได้เสด็จจาริกเที่ยวสั่งสอนประชาชนทุกหมู่เหล่า ไม่จำกัดเพศวัย เพราะทรงตระหนักถึง ความเป็นเพื่อน พี่น้องร่วม เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ประารถนาให้ปวงชนเป็นอยู่อย่างสันติสุข

3. พุทธตตจริยา ได้แก่ “การบำเพ็ญประโยชน์โดยฐานะเป็นพระพุทธเจ้า การบำเพ็ญประโยชน์ในฐานะของบรมครู” โดยสั่งสอนเหล่าพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งเป็นสมาชิกในองค์กรที่พระองค์ทรงจัดตั้งขึ้นคือ พระพุทธศาสนาทรง ดำริว่าสมาชิกเหล่านี้ คือ พี่น้องร่วมอุดมการณ์เดียวกัน

จากการศึกษาพุทธจริยา 3 ประการของพระพุทธองค์ทำให้ทราบว่า พระองค์ ทรงตระหนักถึงความเป็นพี่น้องร่วมโลกของหมู่สรรพสัตว์เป็นอย่างยิ่ง ทรงนำสัจธรรมที่ ค้นพบ สั่งสอนแก่ผู้อื่น ทรงมีพระเมตตาต่อสรรพสัตว์อย่างมีอาจะประมาณได้ ด้วยความ เป็นกัลยาณมิตรเช่นนี้ คือ ต้นแบบแห่งภราดรภาพของพระพุทธองค์ที่ทรงมีต่อสรรพสัตว์โดย ทัวกัน นอกจากนี้ทรงได้นำเอาแนวทางการปฏิบัติอย่างภราดรภาพมาใช้ในการอยู่ร่วมกันของ เหล่าสาวกของพระองค์ด้วย

3.3 หลักภราดรภาพตามที่ปรากฏในการอยู่ร่วมกันของสงฆ์

สังคมสงฆ์นั้นนับว่าเป็นสังคมที่ยากจนที่สุดคือ ทรัพย์สินส่วนตัวก็มีเพียงเครื่อง บริหาร นอกนั้นแล้วมีทรัพย์ก็เป็นของสงฆ์ “ในระยะแรก ๆ ไม่มีแม้แต่วิหารผ้าก็ซักเอาจาก ศพ ความเป็นอยู่อย่างยากจนของสงฆ์นี้เป็นตัวอย่างให้ชาวบ้านเห็นว่า ความต้องการทางกาย

ของมนุษย์นั้นไม่มากนักและแม้ว่าจะอยู่อย่างยากจนก็ยังสามารถดำรงชีวิตอย่างมีศีลธรรมได้ยิ่งกว่าคนทั่วไป” (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2540: 103)

1. การอยู่ร่วมกันของสงฆ์ด้วยพระวินัย

พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นมาเพื่อเป็นระเบียบปฏิบัติแก่ภิกษุสงฆ์ในการอยู่ร่วมกันและนอกจากนี้ยังมี “จริยาวัตร คือ มารยาทอันควรประพฤติ” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543: 269) หรือ ข้อปฏิบัติอื่น ๆ ซึ่งจะต้องปฏิบัติ เช่น อุปัชฌายวัตร อาจารย์วัตร สัทธินิวัตร อันตวาสกวัตร เสด็จวัตร เป็นต้น นี่คือ ระบบของสงฆ์ หรือ ที่เรียกว่า สังฆะ โดยสอนให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ดูแลเอาใจใส่ในทุกข์สุขของกันและกัน เพื่อให้สงฆ์ที่อยู่ร่วมกันมีโอกาสพัฒนาตนด้วยการเรียนรู้ฝึกฝนตนเองอย่างเต็มที่ เพราะในสังคมมนุษย์ทั่วไปนั้นการจัดการยังไม่เป็นระบบ จำเป็นจะต้องมีการมาช่วยเหลือกัน โดยอยู่เป็นชุมชนและเมื่อปฏิบัติได้ตามหลักการแล้วก็ให้กลุ่มขยายวงกว้างออกไป การตั้งสังฆะเพื่อประโยชน์แก่สงฆ์คือ เพื่อสร้างสภาพเอื้อในการที่จะให้มนุษย์ที่เข้ามาได้ฝึกฝนเรียนรู้ “พัฒนาตนเอง เมื่อตนเองมีความรู้ ความเข้าใจ ฝึกฝน พัฒนาตนเองดีแล้วก็จะได้ไปช่วยผู้อื่น นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งที่คนภายนอก [ฆราวาส] ได้อาศัย ในการรับความรู้ ความเข้าใจฝึกฝนพัฒนาตน” (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543: 17) และเมื่อคนภายนอกเข้าใจฝึกฝนได้แล้ว สามารถนำเอาความรู้ที่ได้ไปเผยแพร่ให้คนอื่นได้ศึกษารับรู้ต่อไป

การปฏิบัติต่อกันของสงฆ์นั้นพระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้มีการปฏิบัติต่อกันในทางที่ดี มีเมตตาต่อกัน ให้รักษาน้ำใจกันและทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่กันจากการศึกษาทำให้ทราบถึงเหตุการณ์ในครั้งพุทธกาลที่สอดคล้องและนำมาซึ่งภราดรภาพให้เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา จากข้อความในพระไตรปิฎกที่กล่าวว่า

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคท้องร่วง นอนจมกองมูลกองคูของตมอยู่ ครั้นนั้นพระผู้มีพระภาค มีท่านพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ เสด็จพระพุทธดำเนินไปตามเสนาสนะ ได้เสด็จเข้าไปทางที่ภิกษุรูปนั้น ทอดพระเนตรเห็นภิกษุรูปนั้น นอนจมกองมูลกองคูของตมอยู่ ครั้นแล้วเสด็จเข้าไปใกล้ภิกษุรูปนั้น ทรงตรัสถามว่า “เธออาพาธเป็นโรคอะไร” (วิม. (ไทย), 5/116/207) ภิกษุรูปนั้นก็ทรงตอบว่า เป็นโรคท้องเสีย ไม่มีใครมาช่วยดูแลเพราะ ภิกษุรูปนั้นไม่เคยอุปการะใครเลย พระพุทธองค์พร้อมด้วยพระอานนท์ จึงช่วยกันชำระทำความสะอาดภิกษุรูปนั้นครั้นเสร็จแล้ว ทรงรับสั่งให้มีการประชุมภิกษุสงฆ์ได้สวนถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก็ทราบความจริงตามที่ภิกษุที่อาพาธนั้นเล่าให้ฟัง

ตามเหตุการณ์นั้น พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่างอันดีแก่บรรดาเหล่าภิกษุสงฆ์ แม้ในข้อที่ว่าภิกษุอาพาธผู้นั้น จะไม่ทำประโยชน์อะไรแก่หมู่คณะเลย ทรงมีคำรับสั่งว่า เมื่อเข้ามาอยู่ในบวรพุทธศาสนาแล้วนั้น ในคราวป่วยไข้หรืออัมพาตขาดแคลนสิ่งใด

ก็มีแต่ภิกษุด้วยกันนี้แหละที่จะให้ให้ความช่วยเหลือดูแลกัน และทรงเห็นว่าบรรดาเหล่าสาวกทั้งหมดนี้เปรียบดังพี่น้องร่วมร่มกาสาฬพัศร์เดียวกัน สิ่งที่พระองค์ทรงลงมือปฏิบัติด้วยตนเองต่อภิกษุอาพาธนั้น แม้ว่าพระองค์ทรงเป็นศาสดาก็ทรงปฏิบัติต่อสาวกด้วยความเป็นกันเองเสมือนพี่น้อง ซึ่งเป็นที่ประจักษ์แก่เหล่าสาวกให้เห็นเป็นตัวอย่าง ถือว่าการประพฤติเช่นที่ได้กระทำเป็นแบบอย่างนี้เป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติตาม ซึ่งถ้าใครละเลยไม่ปฏิบัติ ทรงได้กำหนดโทษไว้ด้วย แม้ว่าโทษนั้นจะเป็นเพียงโทษขั้นเบา แต่ก็แสดงให้เห็นได้ทราบว่าผู้ที่ละเลยในวินัยข้อนี้เป็นผู้ที่ไม่มีมรรยาทในการอยู่ร่วมกัน ควรต้องถูกตักเตือน

สรุปได้ว่า

ประการแรก ที่พระองค์ทรงลงมือปฏิบัติเองเช่นนั้นเพราะ ทรงมีพระเมตตาต่อสรรพสัตว์โดยไม่ประมาณ จึงลงมือปฏิบัติเองโดยมิได้รังเกียจ

ประการที่สอง เพื่อเป็นการรักษา บำรุง สงเคราะห์ สมาชิก ในบรรพพุทธศาสนาให้เกิดความอบอุ่นใจและให้รู้ว่าในพระพุทธศาสนาจะไม่มี การทอดทิ้งกัน แม้ผู้นั้นจะยังไม่ก่อประโยชน์ใดเลยก็ตาม แต่ในกาลข้างหน้าเมื่อเขามีปัญญา รู้แจ้งก็จะคิดไตร่ตรองได้เอง และเป็นการรักษาผู้ที่มีทัศนคติร่วมกันทางความคิดให้คงอยู่ด้วยกัน เพื่อจรรโลงไว้ซึ่งแนวปฏิบัติอันดีของพระองค์ให้สืบเนื่องต่อ ๆ ไป

ประการที่สาม เพื่อให้ผู้ที่อยู่ร่วมกันในสังคมพุทธได้ลดละทิฐิ อัตตา ที่มีอยู่ในตนลง อย่าได้ยึดถือในตัวตนเลย ด้วยการข่มใจตนเองในการช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนและการปฏิบัติเช่นนั้นนอกจากจะเป็นการช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความทุกข์ร้อนแล้ว ยังเป็นการทำให้ผู้ที่ปฏิบัติได้พิจารณาเห็นธรรม อีกด้วย

ประการที่สี่ เป็นลักษณะของการบังคับ ให้ทุกคนเป็น กัลยาณมิตรต่อกัน เพราะได้มีการกำหนดโทษไว้ด้วยถ้าผู้ใดละเลยไม่ปฏิบัติตามด้วยทรงเห็นความสำคัญของความเป็นกัลยาณมิตรจะช่วยให้เหล่าสาวกดำเนินชีวิตไปด้วยดีอย่างภราดรภาพ สามารถสืบพระศาสนาไว้ได้ต่อไป

2. การอยู่ร่วมกันของสงฆ์ด้วยธรรม

พระพุทธเจ้ายังทรงกำหนดแนวธรรมในการอยู่ร่วมกันของภิกษุสงฆ์เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย ไม่เบียดเบียนกัน สมกับที่เป็นสมณะผู้แสวงหาวิมุติสุข แนวธรรมดังกล่าวจึงเป็นไปเพื่อความสงบสุขของสังฆะและของสงฆ์เอง พระองค์ได้ทรงกำหนดแนวธรรมในการปฏิบัติเรียก “หลักกำหนดธรรมวินัย 8 ประการ” (อง.อรรถก. (ไทย), 23/143/289) เพื่อให้สงฆ์ยึดปฏิบัติตามแนวธรรม คือ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติธรรมของสงฆ์ มีดังนี้

1. เพื่อคลายความกำหนด

2. เพื่อความไม่ประจบทุกซ์
3. เพื่อความไม่พอกพูนกิเลส
4. เพื่อความมกน้อยไม่ยากใหญ่
5. เพื่อความสันโดษ
6. เพื่อความไม่คลุกคลีกับหมู่คณะ
7. เพื่อประกอบความเพียร
8. เพื่อความเลี้ยงง่าย

ดังนั้น รูปแบบการปฏิบัติต่อกันในสังคมสงฆ์ ตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงสถาปนาขึ้นมาก็เพื่อเป็นแบบอย่างแห่งสังคมที่พึงปรารถนา อันเป็นสังคมที่สงบสุข ปราศจากการเบียดเบียน ซึ่งกันและกันสมาชิกในสังคมมีความรัก ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้แกกัน โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน สมาชิกในสังคมสงฆ์จึงดำเนินชีวิต เป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับให้สมาชิกในสังคมอื่น ๆ ให้ได้เห็นและได้ปฏิบัติตาม ซึ่งการปฏิบัติตนในสังคมสงฆ์ตามที่กล่าวมาคือ สังคมแห่งอุดมคติของ ภราดรภาพ

4. วิเคราะห์หลักภราดรภาพในพระพุทธศาสนา

การที่มนุษย์ปฏิบัติต่อกันฉันพี่น้องเพราะมองว่ามนุษย์ทุกคนที่เกิดมาต่างเป็นพี่น้องกัน มนุษย์ทุกคนมีแหล่งกำเนิดเดียวกันคืออาภัสระพรหม ดังนั้นมนุษย์จึงควรปฏิบัติต่อกันฉันพี่น้อง และอีกประการหนึ่งคือมนุษย์ควรปฏิบัติต่อกันฉันพี่น้องบนพื้นฐานภราดรภาพที่เกิดจากการปฏิบัติ พุทธปรัชญามองว่ามนุษย์ทุกคนแม้จะมีธรรมชาติเห็นแก่ตัว แต่เมื่อปฏิบัติต่อกันด้วยหลักปฏิบัติที่สร้างความเห็นใจกันเพื่อภราดรภาพ (เมตตา) หลักปฏิบัติที่สร้างความเป็นมิตรกันเพื่อภราดรภาพ (กัลยาณมิตร) หลักปฏิบัติที่ส่งเสริมให้ช่วยเหลือกันเพื่อภราดรภาพ (ทาน) แล้ว มนุษย์สามารถทำลายความเห็นแก่ตัว ความขัดแย้ง ความโกรธลงได้ และเข้าถึงความเป็นมนุษย์สากลมีแต่ความสงบสุข ความยุติธรรม ความเมตตาความเอื้ออาทรต่อกันและปฏิบัติต่อกันแบบภราดรภาพได้

ภราดรภาพ ในพระพุทธศาสนา มีเหตุมาจากความเห็นใจกัน ความเป็นมิตรกัน หรือ การช่วยเหลือกัน ซึ่งเป็นคุณธรรมในการอยู่ร่วมกัน โดยจะเริ่มจากข้อใดข้อหนึ่งก่อนก็ได้ แต่จะมีความกลมกลืนหนุนเนื่องกันไปตามกฎแห่งอิทัปปัจจยตา คือ เกื้อหนุนต่อการเกิดภราดรภาพ เป็นกระแสน้ำไม่ขาดสาย ผู้เขียนจึงสามารถสรุปได้ถึง เหตุแห่งการเกิดภราดรภาพในพระพุทธศาสนา 3 ประการ ดังนี้

1. ความเห็นใจกัน
2. กัลยาณมิตร นั้นจะต้องเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ด้วยศรัทธา ด้วยศีล ด้วยสุตะ ด้วยจาคะ ด้วยวิริยะ ด้วยสติ และสมบูรณ์ด้วยปัญญา เป็นผู้มกน้อย สันโดษ ชอบสงัด

ไม่คลุกคลีกับหมู่คณะ เป็นผู้มีสติตั้งมั่นในทางดีด้วยสติสมบัติ เป็นผู้มิจิตไม่คิดฟุ้งมิจิตมั่งคั่ง แข็งแกร่งด้วยสมาธิสมบัติ และรู้แจ้งชัดไม่วิปริตผิตเพี้ยนด้วยปัญญาสมบัติ มิจิตตั้งมั่นอยู่ใน สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นโทษนั้นด้วยสมาธิ ช่วยกำจัดสิ่งที่ เป็นโทษพยายามชักจูงแนะนำ สัตว์ทั้งหลายในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ด้วยวิธีะ

ก. หลักของประโยชน์ซึ่งเป็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีกัลยาณมิตร

ข. หลักของการให้คำแนะนำพร่ำสอน

ค. หลักของการทำงานร่วมกัน

ง. หลักของความเป็นผู้สม่ำเสมอ

3. การช่วยเหลือกัน

การให้ เป็นหลักธรรมเบื้องต้น เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกันและกันไว้ พุทธศาสนา ได้ให้ความสำคัญแก่การให้ทาน เพราะจัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ 3 อย่าง คือ บุญสำเร็จด้วยการให้ บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล และบุญสำเร็จด้วยการเจริญ ภาวนา การทำบุญทั้ง 3 ประการนี้ เป็นหนทางในการปฏิบัติตนเพื่อจะเข้าสู่เป้าหมายสู่สังคม แห่งการแบ่งปัน หรือภราดรภาพเกิดขึ้นได้เพราะสังคมมีการแบ่งปันที่เรียกว่า ทาน

หลักธรรมที่สร้างความเห็นใจ สร้างความเป็นมิตรและหลักธรรมที่ส่งเสริมให้ ช่วยเหลือกัน แท้จริงแล้วก็คืออุปการณในการทำลายจิตที่ประกอบด้วย ความเห็นแก่ตัวของ มนุษย์ หลักธรรมที่สร้างความเห็นใจมี เมตตา เป็นต้น

มนุษย์ในฐานะเป็นสัตว์ที่สามารถฝึกฝนตนเองได้

มนุษย์เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่งที่มีธรรมชาติคือความเป็นสัตว์ที่สามารถฝึกฝน พัฒนาตนเองได้แฝงอยู่ นัยแห่งความเชื่อนี้ ปรากฏในคำกล่าวสรรเสริญคุณของพระพุทธเจ้า ตอนที่ว่า “อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ” (วิมหา. (ไทย) 1/1/1) นักปราชญ์ร่วมสมัยในทางพุทธ ศาสนาที่นำเอาประเด็นนี้มากล่าวถึงบ่อยที่สุดในงานเขียนและงานบรรยายธรรม คือ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) โดยท่านกล่าวว่า มนุษย์มีธรรมชาติพิเศษ คือ เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ (พัฒนาได้) และต้องฝึก การบอกว่าสามารถฝึกได้ และต้องฝึกนั้น ท่านมองจากผลสัมฤทธิ์ แห่งการฝึกฝนพัฒนาตนเอง โดยมีเจ้าชายสิทธัตถะเป็นตัวอย่าง ตลอดถึงพระสาวกทั้งหลาย ตั้งแต่ยุคปฐมโพธิกาล (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา, 2544: 43-45) เป็นต้นไป

ดังนั้นภราดรภาพในพระพุทธศาสนาตามที่กล่าวมาทำให้สามารถสรุปได้ว่า คุณธรรม 3 ประการนั้น จะนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ตัวบุคคลและสังคมส่งผลต่อการดำเนิน ชีวิตไปในทางที่จะพัฒนาขึ้นจากเดิมที่เป็นอยู่ เพราะการปฏิบัติตามคุณธรรมที่กล่าวมานี้จะ สร้างคุณประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่กันและกัน เป็นการเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อีก ทางหนึ่งด้วย

5. สรุป

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญด้านการส่งเสริมภราดรภาพ ซึ่งหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นเป็นคำสอนที่ได้สะท้อนให้เห็นความสำคัญไปที่ประโยชน์แก่ตน ผู้อื่นและทั้งสองส่วน หลักธรรมเพื่อภราดรภาพได้ทำให้ทราบหลักธรรมดังกล่าวส่งเสริมให้การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข หลักธรรมเพื่อภราดรภาพเล็งเห็นกันเป็นเช่นพี่น้องปฏิบัติต่อกันในทางที่ดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเถรวาท หลักธรรมที่ส่งเสริมให้ช่วยเหลือกันมี ทาน หมายถึง การช่วยเหลือกันด้วยวัตถุสิ่งของ ทานคือการให้ การเสียสละ การแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น ช่วยปลูกฝังให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว แบ่งปันกันจะเป็นอุปสรรคทำลายแก่ตัวของมนุษย์ มนุษย์ไม่อาจทำดีต่อผู้อื่นได้ เพราะความเห็นแก่ตัวที่เกิดจากตัณหาคือความทะยานอยากได้ เมื่อเกิดขึ้นแล้วทำให้จิตหิวโหยอยากได้ เกิดความดิ้นรน อยู่ไม่เป็นสุข หากหยุดยั้งไม่ได้ก็จะเป็นต้นเหตุให้ดิ้นรนแสวงหาสิ่งที่อยากได้มาสนองความต้องการ หรือเมื่อไม่ได้โดยวิธีชอบธรรมก็นำไปทำความชั่วความไม่ดีงามต่าง ๆ เช่น ลักขโมย ทูจจริต คอรัปชั่น โกง ปล้น จนถึงฆ่าคนตาย จะต้องทำลายหลักธรรมที่ส่งเสริมให้ช่วยเหลือกันนั้น คือ ทาน เป็นต้น หลักธรรมเพื่อภราดรภาพที่ส่งเสริมให้เป็นมิตรกัน เพราะว่าการเป็นมิตรกันนั้นจะไม่ทำชั่วต่อกันอย่างเด็ดขาด การทำความดี คือ หลักธรรมเพื่อภราดรภาพที่ส่งเสริมให้เกิดการช่วยเหลือกัน ซึ่งการช่วยเหลือกันนั้นมีหลายรูปแบบตามหลักธรรมที่กล่าวมาซึ่งเท่ากับว่าเป็นการทำความดี

โดยปริยาย และการทำจิตใจให้ผ่องใส คือ หลักธรรมเพื่อภราดรภาพที่ส่งเสริมให้เห็นใจกัน เพราะหลักธรรมเพื่อภราดรภาพในข้อนี้จะทำให้บุคคล ไม่เห็นแก่ตัว ไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตน เราเขา ย่อมจะทำให้จิตใจของตนสงบผ่องใส มีจิตใจที่ดีงามต่อผู้อื่น

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เขมานันทะ (ส.ชัยมุสิก). (2547). **พุทธสารคดีตามรอยพระพุทธบาทบนเส้นทางจาริกธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: จงเจริญการพิมพ์.
- ที.ดับบิว ริสเดวิด. (2515). **พระพุทธศาสนาในชมพูทวีป**. แปลโดย สมัย สิงหศิริ. กรุงเทพมหานคร: สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2540). **ทรงสนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: สามัคคีสาส์น.

- พุทธทาส ภิกขุ. (2544). **มองโลก มองชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). **มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด.
- _____. (2543). **พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2538). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไพศาล วิสาโล. (2552). **ปลูกถ่ายในการประชุมประจำปีของสมาคมปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทย. นิตยสารวิภาษสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวัฒนธรรม**.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช. (2544). **เอกสารการสอนชุดวิชามนุษย์กับอารยธรรม หน่วยที่ 1-7**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- ว.วชิรเมธี. (2547). **ธรรมะบันดาล**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.
- สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฒนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2540). **พระธรรมเทศนาพระโอวาท**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรไทย.
- Longman Group LTD. (1995). **Longman Dictionary of Contemporary English**. Barcelona Spain: Cayfosa.
- Oxford University. (2000). **Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, Sixth**. UK: Oxford University Press.